

Durven we niet te weten?

Welke plaats gunnen wij het niet-weten in een cultuur die steeds meer vertrouwt op kennis, voorspellingen en controle? Tijdens mijn boodschappenronde bij Albert Heijn, vlak voor de koelvitrine met pakken melk en karnemelk, stuitte ik op een 'slimme schoonmaakrobot'. De robot zoefde langzaam over het gangpad, zei 'dit is schoon' en sloeg rechts af. Ik ervoer een mengeling van ongeloof, lacherigheid en ongerustheid. Was dit het begin van de door AI beoogde superintelligentie?

Volgens Dario Amodei, oprichter van Anthropic, zullen AI-modellen de menselijke intelligentie binnen enkele jaren ruimschoots overtreffen. Zijn bedrijf haalde onlangs de publiciteit doordat hij het Witte Huis geen carte blanche wilde geven. Volgens Amodei kan AI wiskundige stellingen bewijzen, complexe codes schrijven, mensen instructies geven, experimenten opzetten, robots ontwerpen en autonoom taken uitvoeren die weken in beslag nemen. Zelfs *mind uploading* behoort volgens hem in de toekomst tot de mogelijkheden.

Bij artificiële intelligentie staat cognitie centraal. AI baseert zich op (feitelijke) data, geleerde patronen, algoritmen en statistische waarschijnlijkheid. Yuval Harari, Israëlisch historicus en auteur, ziet de mens als een complex algoritme. Hij stelt dat biologische processen (en daarmee onze gevoelens en keuzes) in de toekomst beter begrepen en

gestuurd kunnen worden door computers. Data worden daarbij gezien als de belangrijkste religie en drijvende kracht van de toekomst. Een Brave New World in een notendop.

Onderliggende vraag is welk mensbeeld en welke waarden onze tijd hanteert én voortbrengt. Wanneer cognitie, rationaliteit, kennis en controle de hoogste waarden worden, dreigt alles wat zich daaraan onttrekt – intuïtie, (belichaamde) ervaring, kwetsbaarheid, verbeelding – naar de achtergrond te verdwijnen. Artificiële intelligentie is de meest consequente uitdrukking van de vigerende waarden in onze maatschappij: een cultuur waarin meten, voorspellen en optimaliseren de norm zijn geworden.

Gaat het hier alleen om het verwerven van zoveel mogelijk kennis? Of moet deze kennis ons vooral beschermen tegen onzekerheid, waarbij zoveel mogelijk controle ons de verlangde zekerheid moet verschaffen?

Cognitie, rationaliteit, kennis en controle als richtinggevend beschouwen en een wantrouwen voor wat daar niet (meer) mee strookt, lijkt een *sine qua non* voor de huidige ontwikkelingen. Daarmee verliezen we iets wezenlijks, zoals de mogelijkheid van verwondering, ambiguïteit, on(der)bewuste beelden, verbondenheid met anderen en met het leven om ons heen, een durven niet te weten en de openheid en aandacht die dat met zich meebrengt.

Een voorkeur voor beheersbaarheid zien we niet alleen in de technologische ontwikkeling, maar ook in de manier waarop wij behandelingen in de ggz organiseren.

Zo is in groepspsychotherapie gestructureerd en geprotocolleerd werken (zoals schematherapie, MBT, CGT) toonaangevend. Opvallend is dat wij in ons land geen groepsanalytische traditie kennen, zoals in andere Europese landen wel het geval is. Gaat het hier louter om onze voorkeur voor *evidence-based* werken of speelt een onbewuste sociaal-culturele voorkeur voor zekerheid boven onzekerheid ook een rol? Een willen managen van basale groepsangst?

Wanneer we niet-weten niet als een tekort zien, maar als een noodzakelijke voorwaarde voor nieuwe betekenisvorming, kan de groep een levend veld worden waarin iets kan ontstaan wat vooraf niet gepland of beheerst is. Te snel begrijpen of interveniëren voorkomt het blootleggen van een mogelijk diepere betekenis.

Misschien is niet-weten geen tekort, maar een menselijke mogelijkheid die we steeds meer dreigen te verliezen. Gelukkig herinneren kunstenaars ons regelmatig aan deze staat van zijn. Zo nodigt *Descent into Limbo* van Anish Kapoor uit tot een ervaring waarin alle controle en zekerheid even wegvallen.

In de ggz vraagt behandeling niet om volledige zekerheid, maar om het vermogen onzekerheid te verdragen en empathisch aanwezig te blijven, zie het artikel over empathie van Frans van Paassen. Het vraagt om een zorgvuldig handelen binnen professionele en ethische grenzen, zoals weergegeven in het artikel over tuchtrecht en grenzen van Anna De Nijs. Het artikel van Silvia Pol en collega's laat ons zien hoe een dicht bij de momentane ervaring blijven kan lei-

den tot groei. Een houding van niet-weten biedt ruimte om existentiële thema's zoals de klimaatcrisis en oorlogsdreiging te verkennen, waarover ondergetekende en Salvatore Vitale een artikel schreven dat in juli al werd gepubliceerd in het tijdschrift *PsyXpert*. Jan van Gerwen doet in overeenstemming daarmee een oproep ons als NVGP ook te richten op (destructieve) groepsdynamische processen in de maatschappij, een extra ondersteuning om de sector de Maatschappij als Groep (MAG) nieuw leven in te blazen. Niet-weten is bovendien het fundament van de uitgangspunten van Acceptance and Commitment Therapy zoals beschreven in het artikel van Sylvie Teurlings waarin acceptatie, psychologische flexibiliteit en leven vanuit waarden centraal staan. En zoals gebruikelijk is er weer de column van Sandra Schruijer, waarin zij dit keer de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen aankaart.

En ten slotte, voor het eerst in de geschiedenis van de NVGP, nodigen we voor het komende jubileumjaar alle leden uit hun kennis, kunde en creativiteit vorm te geven door in te zenden voor maar liefst drie prijzen: een schrijfprijs, een wetenschapsprijs en een fotoprijs. De jury wacht in spanning af!

Daarmee kom ik aan het slot van dit redactioneel. Ik laat de lezer graag achter met deze bekende, prachtige dichtregels van de Spaanse dichter Antonio Machado (1875-1939):

*'Wandelaar er is geen weg
de weg ontstaat door te gaan'*

uit de bundel Campos de Castilla (1912) ■

Monique Leferink op Reinink

Refereren aan:

.....
Monique Leferink op Reinink (2026). Durven we niet te weten? Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie, 21(3), p. 5-7.
.....